

מטיילים נכבדים
בשמורה זו דפדפת המידע ניתנת לכם חינם. בסוף סיורם בשמורה,
אנא, קחו עמכם את הדפדפת, או החזירו אותה לתיבה שממנה
לקחתם אותה.

השמורה פתוחה לציבור הרחב ללא תשלום דמי כניסה. בכניסה
לשמורה חניון מוסדר לכלי רכב פרטיים ולאוטובוסים.

ניתן לקבל מידע נוסף אודות השמורה ולהזמין הדרכות במקום במרכז
הדרכה כרמל שבשמורת מערות האדם הקדמון טל' 04-9841750/2
ובמוקד הדיווח של רשות הטבע והגנים, טל' 02-5005444.

אנא, עזרו לנו לשמור על שמורת טבע זו למענכם ולמען הבאים
אחריכם.

תודה

אנא, הקפידו על כללי ההתנהגות הבאים:

הפגיעה בחי, בצומח ובעתיקות - אסורה! כל אבן,
צמח ובעל-חיים הם חלק מהטבע, ואין לפגוע בהם,
גם לא למטרות לימוד!

ההליכה מותרת בשביל המסומן בלבד!

הבערת אש אסורה בתחום השמורה!

הלינה בשטח השמורה אסורה!

אנא, שמרו על הניקיון. קחו את האשפה עמכם,
או הניחו אותה בפחי האשפה שבחניון לימור.

עצוב: הלית כץ-הירשברג

דפדפת זו הופקה בשיתוף חברת המלח לישראל בע"מ

הפקה ועיבוד: מזי מגנאג'י - מחלקת הסברה, אלדד פלד, דותן רותם - צוות הסברה מחוז צפון
איור מפה: גליה שליט, מפה: יובל ארטמן - מחלקת שילוט והמחשה, כתב: יעקב שקולניק
© הוצאת הרשות לשמירת הטבע והגנים הלאומיים 11-4-01-03
www.parks.org.il

איך אטיילים בשאורה ושוורים על הטבע והעתיקות:

שמורת טבע חורבת קרתא, הידועה גם בשם חירבת דוסטרי, נמצאת במישור חוף הכרמל, מדרום לשפך נחל אורן לים. בתחום השמורה נמצא רכס כורכר ובו צמחייה אופיינית לכורכר - בית-גידול מיוחד לחופי ישראל. מוקדי העניין בשמורה הם השרידים המרשימים של המצד הצלבני הקטן לה-דטרוא, והחציבות הרבות בסלעים שסביבה. בסוף הקיץ, מתקשטת הגבעה בעמודי פריחה גבוהים של חצבים, בסתיו מנקדת אותה בורוד סתונית היורה, ובחורף מתארכת בה העירית הגדולה.

כדי למנוע פגיעה בשמורה ולנוחות המטיילים, הסדירה רשות הטבע והגנים שבילים ושילוט לאורך המסלול ובמוקדי העניין שבשמורה.

אופי המסלול: טיול מעגלי קצר ונוח (כרוך בעלייה בתחילתו).
נקודת מוצא וסיום: חניון לימור למרגלות חורבת קרתא.
משך ההליכה: כשעה וחצי.
אורך המסלול: כקילומטר וחצי.
חניונים קרובים: חניון לימור למרגלות השמורה, חניון פתחת נחל אורן, חניון האגם בכרמל.
אתרים סמוכים: שמורת טבע נחל מערות, מחנה המעפילים עתלית, שמורת טבע דור הבונים, שמורת טבע נחל תנינים.
מפה: מפת טיולים וסימון שבילים הכרמל (מס' 4).
ציוד: נעלי הליכה, כובע ומי שתייה בכמות מספקת.

תוכלו להיעזר בדפדפת זו בטיולכם. בדפדפת ניתן הסבר על מוקדי עניין עיקריים בשמורה, בהתאם למספור במפה והסימון הכחול בשטח:

1. חניון לימור – החניון שוכן בצל עצי איקליפטוס, למרגלותיה המזרחיים של חורבת קרתא. בחניון ישנם שולחנות פיקניק, שירותים ומי שתייה. חניון לימור מנציח את שמה של בת למשפחת ג'יניאו, ממייסדי מפעל המלח בעתלית. נחל אורן עובר בצד החניון ופורץ את רכס הכורכר מצפון לחורבה. נצעד בהתאם לסימון בשטח עד למרגלות גבעת הכורכר, ונעלה במעלה המדרגות החצובות לעבר הגבעה עליה שרידים מהתקופה הצלבנית. המדרגות והשביל שמאחוריהן יובילו אותנו הישר למרפסת תצפית, שהיא תחנתנו השנייה. ישנה אפשרות לעלייה מתונה יותר למרפסת התצפית מרחבת החנייה המערבית של השמורה (סימון שבילים שחור בשטח ובמפה).

2. תצפית ברכת המים – השביל עולה במדרגות חצובות ומגיע למבנה ריבועי מבטון, ששימש בעבר כברכת מים. נעלה לגג המבנה, המעניק תצפית מעולה על הסביבה (ראו פירוט התצפית בסוף הדפדפת). מצפון מזרח על רכס הכרמל בולט בניין אוניברסיטת חיפה, מערבית לו לאורך הרכס בנויות שכונת דניה, אחוזה, כרמליה וכבאביר. גבולו המערבי של הכרמל תחום על-ידי מצוק מגדים כאשר מפער המחצבה שבו מסמל את מוצאו של נחל ספונים לחוף הכרמל. מערבית משם נמצא מושב מגדים, שהוקם בשנת 1949 על-ידי עולים מצפון אפריקה. מבנה המחסנים הקרוב לים שימש בעבר כמפעל לקרח. מצפון לנו בינות לעצי האיקליפטוסים ממזרח מחנה המעצר עתלית. המקום שימש את הבריטים כמחנה מעצר לעולים בלתי לגאליים בתקופה שלפני הקמת המדינה. היום משמש המקום כמוזאון להנצחת תקופת ההעפלה. במערב, נראים מבצר עתלית ולידו המפרץ היפהפה, ששימש מעגן לספינות הצלבנים; מדרום, נראים מפעלי המלח, תחנת הרכבת עתלית, קיבוץ נווה ים, זכרון יעקב ופורידים, כמו

גם פתחי נחל מערות ונחל אורן. נרד מנקודת התצפית ונצעד מעט דרומה לתחנה מספר 3.

3. אורוות חצובות – רכס הכורכר שימש בתקופות קדומות כמחצבה. החוצבים הסירו לחלוטין את פסגת הגבעה, לבד מחלק שהושאר כמסד למצד (נקודה מס' 4). מדרום לנקודת התצפית שכנה חצר גדולה ובה חצובות אורות בסלע, ששימשו את אבירי המבצר הצלבני. בחדרים החצובים נותרו אבוסים ואף חציבות של חורים בסלע, ששימשו מקומות לקשירת הסוסים או הפרדות. הכוכים הריבועיים החצובים בשורה ישרה בקיר החצוב, הנמצא מצד הדרומי של האורוות, שימשו, כפי הנראה, נקודות משען לתקרת קורות עץ. מעליהם נראים שלושה נדבכים של מבנה קדום. אורוות ומבנים דומים נראים גם במקומות אחרים מסביב למצד. ייתכן והם שמשו למגורים ולמכלאות בתקופות מאוחרות הרבה יותר. השביל יורד לפינה הצפונית-מזרחית של שרידי המצד הקדום.

4. המצד – המצד מוקף בחפיר חצוב בסלע: עומקו כשישה מטרים, ורוחבו כשבעה מטרים. כאן שכן המצד הצלבני לה-דטרוא (Le Destroit), שאותו הקימו אבירי מסדר הטמפלרים במאה ה-12. המצד חלש על ה"מעבר הצר" שמדרומו. במעבר הזה צעדו עולי הרגל הנוצרים בדרכם מעכו לירושלים (נקודה מס' 6). למעשה, רק המסד של המצד נותר, וכל השאר נהרס. נראה כי מאוחר יותר שימש מצד לה-דטרוא כנקודת תצפית קדמית של מבצר עתלית, ששרידיו נראים ממערב. נעלה לראש המסד מפינתו הצפונית-מערבית. הכניסה המקורית הייתה בפינה הדרומית-מזרחית, שם נותר חלק מסף השער. כפי הנראה הובילו מדרגות עץ אל הכניסה, שאותן ניתן היה להסיר בעת מצור. כאשר בשנת 1220 תקף שליט דמשק, אלמלכ אל-מועט'ם עיסא, את מבצר עתלית, הוא הרס את המצד, אם כי לא עלה בידו לכבוש את עתלית. נרד מן המצד, לצדו המערבי. שקע במסד המצד אסף מים אל בור חצוב בסלע. גדר חוסמת את הגישה אליו מטעמי בטיחות. עתה נמשיך אל עצי החרוב המוזרים למראה שמדרום למצד.

5. עצי חרוב – הנוף של עצי החרוב נטוי מזרחה, בצורת "דגל". הסיבה לכך היא הרוח הבאה מהים, המביאה עמה רסס מלוח. הטיפות המלוחות צורבות את חלקי העצים הפונים לים, ועל - כן העצים מפתחים נוף בצד המוגן מהרסס.

6. "המעבר הצר" – השביל ממשיך מעט דרומה, ומגיע

לאחר כ-300 מטרים למעבר חצוב בסלע. המעבר הצר כונה בערבית באב אל-עג'ל (שער העגלות), והוא אכן רחב דיו למעבר עגלה. הממשל העותמאני שיפץ את המעבר בשנת-1898, לקראת מסעו של הקיסר הגרמני וילהלם השני, שעבר כאן במרכבתו בדרכו לחיפה. תפקידו ההיסטורי של המעבר היה, כפי הנראה, להקל את הגישה למבצר עתלית. ייתכן שזהו המקום שהצלבנים כינוהו Petra Incisa ("הסלע החצוב"), ובו צעדו עולי הרגל הנוצריים בדרכם מנמל עכו לירושלים. מאוחר יותר זכה המקום לשם Districtum ("המעבר הצר"), ומכאן נגזר גם שמו של המצד - לה-דטרוא (Le Destriot). מכאן התגלגל השם לערבית - ח'ירבת דוסטרי. אם לא די במסכת השמות הארוכה, נוסף למקום שם עברי - חורבת קרתא. שם זה מסתמך על זיהוי המקום כתחנת הדרכים Mutatio Certae ("מקום החלפת הסוסים"), הנזכרת בתיאור מסעו של הנוסע מבורדו (333 לספ"ה). נרד אל המעבר, נצעד בו שמאלה (מזרחה), ונצא ממנו שמאלה אל השדה הפתוח.

7. אותיות חקוקות בסלע - כ-30 מטרים מצפון לפתח המעבר הצר, בראש מצוק המחצבה, חקוקות בכתב פיניקי קדום שתי האותיות "ע" ו-"ת" (מאה 4 לפנה"ס). צינור חלול שהותקן במקום על-ידי רשות הטבע והגנים, מסייע במיקוד המבט אל האותיות. משערים שאלה הן שתי האותיות הראשונות בשם עתלית, ושאולי הן מסמנות את תחום עיר הנמל הפיניקית ששכנה במפרץ עתלית. עתה נישא את עינינו אל החורשה של חניון לימור, מהלך כ-400 מטרים. בדרך נחצה את הערוץ הרדוד של נחל אורן, שבו נטועים עצי וושינגטוניה ואיקליפטוס, המציינים את נקודת הסיום של הטיול.

אבצר עתלית:

מבצר עתלית שוכן בחצי אי קטן, ממערב לשמורת חורבת קרתא (נראה כי המצד שבחורבת קרתא שימש עמדת תצפית מבוצרת של המבצר העיקרי בעתלית). הפיניקים יסדו כאן נמל ומושבת מסחר במאה ה-8 לפנה"ס. בשנת 1218 הקימו האבירים הטמפלרים

אורות חצובות

והטבטונים, בסיוע הצליינים, את המבצר הנראה כאן כיום. המבצר זכה לשם Castellum Peregrinorum (מבצר עולי הרגל). הטמפלרים בנו מסביב למבצר עיר משגשגת, ובה כנסייה, בית מרחץ, אסמים גדולים ואורות. באזור שבין המבצר לכביש המוליך אליו, התגלה בית קברות גדול מהתקופה הצלבנית, ובו כ-1700 מצבות. בשנת 1256 תקף הסולטן הממלוכי, בייברס, את עתלית. העיר נכבשה, אך המבצר עמד כנגד התוקף ולא נכבש. בסופו של דבר, לאחר

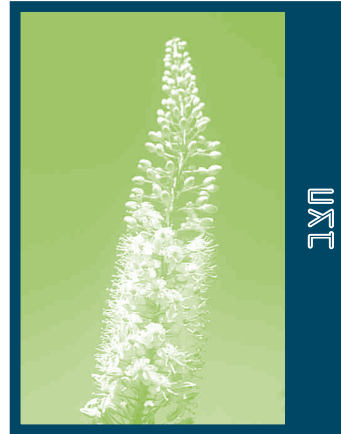
בשרני, סמר חד, סמר ימי, בן מלח-מכחיל, פרקן עשבוני וכף חתול-שרועה.

חוף היס:

חוף חולי הנמתח ברצועה צרה ממבצר עתלית וצפונה, ובו צמחיית חוף ים אופיינית, כמו לבנונית ימית וצפרנית בשרנית. חוף עתלית הוא האזור החשוב ביותר בישראל להטלות של צבי-ים, בעל-חיים שהפך נדיר מאוד בחופינו. רשות הטבע והגנים מפעילה כאן חוות קינון, שאליה מובאים בקיץ ביצים של צבי-ים, כדי שתהליך הדגירה יתבצע ללא הפרעה.

איקום השאורה:

שמורת חורבת קרתא נמצאת ברכס הכורכר שבין מחלף עתלית למבצר עתלית. כדי להגיע למקום, יש לנסוע למחלף עתלית בכביש תל-אביב-חיפה (כביש מס' 2). במחלף פונים מערבה, ומול מחנה מעצר המעפילים עתלית פונים דרומה, לכיוון היישוב עתלית. חניון לימור, בסיס היציאה לסיור בשמורת חורבת קרתא, נמצא כ-500 מטרים מדרום לפנייה. אפשר לעלות לשמורה, היישר למרפסת התצפית, גם מרחבת חנייה הנמצאת למרגלותיה המערביים של הגבעה.

חצב

נפילת עכו (1291), נטשו הצלבנים את המבצר והפליגו לקפריסין. המבצר נמצא ברשות צה"ל והוא אינו פתוח למבקרים.

פרצת נחל אורן:

לאורכו של מישור חוף הכרמל עוברים שלושה רכסי כורכר (הרכס של שמורת חורבת קרתא הוא המזרחי שבהם). רכסי הכורכר חסמו בעבר את מעבר המים לנחלי הכרמל, שעשו את דרכם לים, ולכן נוצרו באזור ביצות. במהלך השנים, חצבו תושבי האזור פרצות ברכס כדי לאפשר למים לזרום

ליים בצורה חופשית. נחל אורן, המתחיל את דרכו בכרמל, מגיע למרגלות הגבעה של חורבת קרתא, והוא זורם לים מצפון לחורבה, בפרצה צרה וחצובה. בקטע זה הנחל מתחתר עד לשכבת מי התהום, ובדרך כלל יש בערוצו מים. סמוך לערוץ נטועים עצי וושינגטוניה. לאורך האפיק צומחים צמחי גדות נחלים: סוף מצוי, פטל קדוש, קנה מצוי, הרדוף הנחלים ואגמון ימי. בסלע הכורכר החצוב והזקוף צומחים צמחי סלעים: מציץ סורי, אשבל ארצישראלי, ואף שיחים קטנים של אלת המסטיק.

שמירת טבע:

באזור שמורת חורבת קרתא ועתלית נמצאים מספר בתי-גידול ייחודיים, הראויים להגנה:

הכורכר - כורכר הוא סלע נדיר וייחודי לארצנו, שנוצר מתלכיד גרגירי חולי ים בתמיסות גיר. סלע זה יוצר בית-גידול ייחודי, שנפגע אנושות עקב תנופת הפיתוח בארצנו, כמו גם מחציבה פירטית. בשמורת חורבת קרתא נותרו שרידים של חורש חופי ים-תיכוני - חרוב מצוי ואלת המסטיק, וצמחי כורכר טיפוסיים: קורנית מקורקפת וזוטה קטנה.

ברכות אלה - אתר ברכות מלאכותי, שבו מאיידים מי ים כשלב בהפקת מלח בישול. אתר זה משמר את נופי המלחות שהיו לאורך מישור החוף. בברכות מקננים עופות נדירים: שחפית ים, שחפית גמדית, תמירון וסיפן. בחורף ניתן לצפות כאן בעשרות פלמינגו (בעברית - שקיטן), ובמאות רבות של ברווזים, המוצאים את מזונם במים המליחים. רוב שטח הברכות מיועד כיום לבינוי.

אלחת נחל אורן - שוכנת במרחק של כ-200 מטרים מהחוף, מדרום לשפך הנחל. בית-הגידול הזה נוצר מערבוב של מי תהום מתוקים עם מי הים. צמחים אופייניים לבית-גידול זה הם: טיין

אורות חצובות

חצב

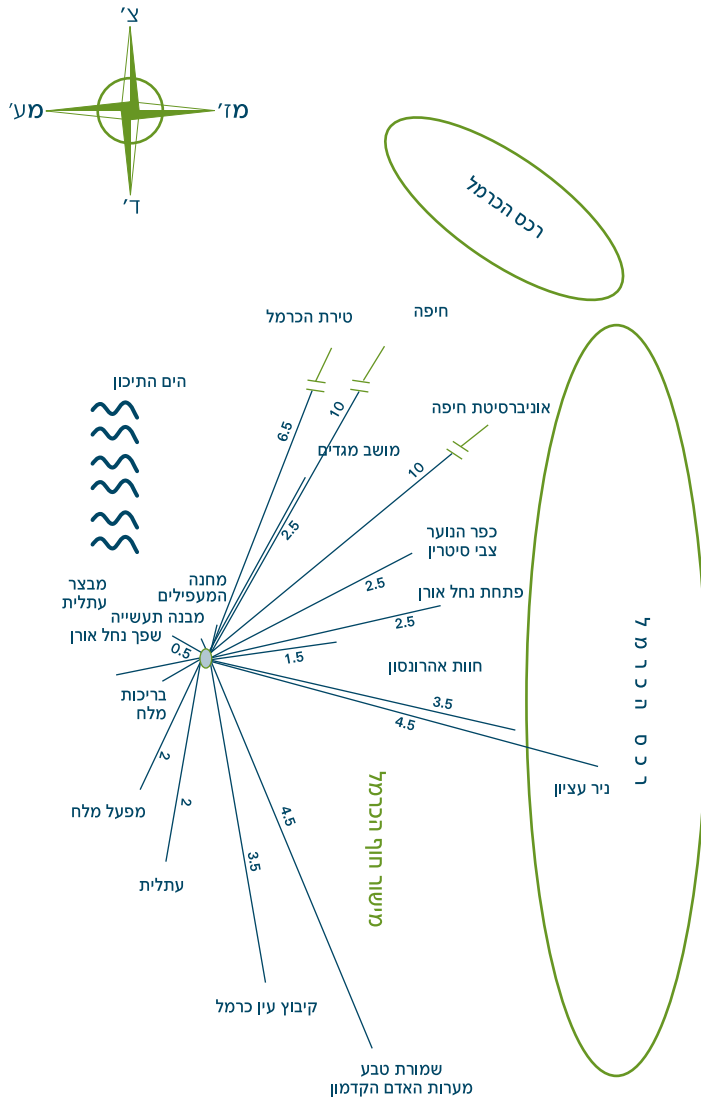

חצב

נחל אורן

אפת תצפית

* המרחקים בקילומטרים